

Wychowanie religijno-patriotyczne w Krucjacie Eucharystycznej w parafii Krzepice w latach 1933-1949

Okres dwudziestolecia międzywojennego obfitował w powstawanie młodzieżowych grup parafialnych, zwanych Krucjatą Eucharystyczną. O ile początkowo kolebką tej organizacji była Francja, o tyle w połowie lat 20. XX w. rozwinęła się ona na dobre w innych krajach, w tym również w Polsce¹.

Próba przedstawienia działalności Krucjaty w diecezji częstochowskiej na przykładzie parafii św. Jakuba Apostoła w Krzepicach jest asumptem do zintensyfikowania zainteresowania historyków nad poznaniem tej młodzieżowej grupy kościelnej w „małych ojczyznach” parafialnych. Dzięki odkryciu, być może jeszcze nieznalesionych kronik Krucjat Eucharystycznych w innych parafiach zaistnieje możliwość stworzenia ogólnodiecezjalnego szkicu wychowania religijno-patriotycznego w okresie międzywojennym, a także w czasie powojennym, do końca lat 40. XX w., kiedy stowarzyszenia religijne zostały rozwiązane przez osoby normujące nowe przepisy komunistyczne.

Oddział krzepickiej krucjaty jest dobrym przykładem tego, że młodzi ludzie chętnie odpowiadali na zaproszenie Kościoła do współpracy nad formowaniem własnego charakteru, który miał cechować się umiłowaniem Boga i Ojczyzny. Te dwie wielkości – pobożność oparta na Eucharystii i miłość do własnego kraju – są przewodnim motywem działalności Krucjaty Eucharystycznej w Krzepicach.

Istotny wkład w poznanie przeszłości „małych ojczyzn” mają kroniki, które są swoistymi zapiskami wspomnień piszących je osób. Nie

---

Ks. KAMIL KĘSIK – dr nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie i Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Opolu, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego i komitetu redakcyjnego czasopisma „Na Sieradzkich Szlakach”.

¹ J. BOK, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej czyli Rycerstwa Jezusowego*, Kraków 1933, 25-32.

inaczej jest w przypadku kroniki krzepickiej krucjaty, w której co jakiś czas, oprócz faktograficznych opisów, znajdują się osobiste odczucia o doniosłości tego zrzeszenia w życiu młodzieży krzepickiej parafii. Prezentowane wiadomości z czasów świetności Krucjaty Eucharystycznej w Krzepicach nie tylko ubogacają wiedzę historyczną o tej parafii, ale ze względu na opis rzeczywistości duszpasterskiej tego czasu przyczyniają się do poznania relacji między miejscowym duchowieństwem a światem ludzi młodych.

1. Geneza młodzieżowego ruchu Krucjaty Eucharystycznej

Idea zjednoczenia ludzi wokół wspólnej sprawy od zawsze wpisana była w misyjną działalność Kościoła katolickiego. Pewną formą odpowiedzi na ten postulat w czasie zbliżającego się konfliktu I wojny światowej była Krucjata Eucharystyczna. W założeniach strukturalnych nazywana była często „przedszkolem” Akcji Katolickiej. Posiadając przede wszystkim charakter eucharystyczny, formowała ona poczucie odpowiedzialności i solidarności wśród dzieci od 7. do 15. roku życia, a także w wieku starszym. Nazwą ogólnoswiatową organizacji była „Krucjata Eucharystyczna”, a na gruncie polskim znana była również jako „Rycerstwo Jezusowe”².

Stowarzyszenie to działało w ramach apostołstwa modlitwy, mając na celu skoncentrowanie życia dzieci i młodzieży wokół Eucharystii. Krucjata została założona we Francji w 1916 r. przez jezuitę Alberta Bessiera. Ta młodzieżowa formacja była odpowiedzią na uchwały Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Lourdes, który odbył się w 1914 r. Głównym postulatem kongresowym było szerzenie kultu eucharystycznego wśród młodych osób. Do ruchu przyjmowano dzieci po Pierwszej Komunii św. Krucjata obejmowała systematyczną pracę nad swoimi członkami w oparciu o Ewangelię i praktyki religijne. W Polsce pierwsze koło Krucjaty Eucharystycznej powstało w 1925 r. z inicjatywy siostry zakonnej Urszuli Ledóchowskiej³.

Teologia początku XX w. zaczęła propagować pogląd o możliwości służenia Bogu niekoniecznie żyjąc w stanie duchownym, lecz również w małżeństwie. Te zapatrywania zostały zaadaptowane przez polski ruch odrodzeniowy Kościoła, który akcentował społeczne postulaty doskona-

² Tamże, 32-34, 69-70.

³ R. RAK, *Krucjaty*, EK 9, 1375.

lenia osób świeckich, które miały następnie swoją postawą ewangelizować otoczenie⁴. W tym właśnie kierunku zmierzały działania Krucjaty Eucharystycznej. Cechą szczególną tej organizacji była żywa współpraca z miejscowymi szkołami. W 1937 r. w diecezji częstochowskiej istniało 159 szkolnych kół Krucjaty Eucharystycznej, w tym również oddział krzepickiej krucjaty⁵.

Idea Krucjaty Eucharystycznej w diecezji częstochowskiej cieszyła się gorącym poparciem bp. Teodora Kubiny, który upatrywał w niej odpowiednią organizację dla formowania świątłych katolików, którzy następnie kształtowaliby losy ojczyzny. 15 września 1937 r. ordynariusz częstochowski pisał: „Małym rycerzom Krucjaty Eucharystycznej ślę z serca gorące błogosławieństwo z życzeniem by przez ścisłą łączność z Panem Jezusem w Najświętszym Sakramencie ukształtowali przepięknie swoje młode serca i wyrosli na wielkich bohaterów i przewodników sprawy Bożej w Polsce”⁶. Takie przedstawienie przez hierarchię kościelną ogólnej idei dla krucjaty w Polsce wyraźnie scaliło w jedno podwójny charakter tej katolickiej organizacji, która formowała prawowitych obywateli, mających realny wpływ na relacje społeczne.

Funkcję moderatora w krzepickiej krucjacie pełnili poszczególni kapłani, z wyjątkiem okresu II wojny światowej, kiedy grupa zawiesiła swoją działalność. Każdy z opiekujących się stowarzyszeniem kapłanów dołożył wszelkich starań do rozwoju duchowego i patriotycznego wśród młodych ludzi skupionych w tej organizacji kościelnej. Składały się na te aspekty inicjatywy wycieczek propagujące poznawanie historii w zakresie regionalnym i ogólnopolskim, rozwój czytelnictwa religijno-patriotycznego, rozszerzanie wiedzy religijnej włącznie z poznawaniem głównych podstaw języka łacińskiego oraz stwarzanie współodpowiedzialności wszystkich członków krucjaty za siebie i dbałość o dobre imię tej organizacji w ramach struktury parafialnej i miejskiej. Formalny

⁴ K. GÓRSKI, *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków 1986, 319, 374.

⁵ *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego w Polsce. Rok pierwszy 1937*, opr. M. Pirożyński – S. Szczęch, Lublin 1938, 363. W 1938 r. w diecezji częstochowskiej oprócz oddziałów szkolnych Krucjaty Eucharystycznej działały także oddziały parafialne. Krucjata męska zrzeszona była w 88 oddziałach (2895 rycerzy), a grupa kandydatów w 83 oddziałach (1853 osoby). Natomiast krucjata żeńska skupiona była w 91 oddziałach (5088 rycerek), a grupa kandydatek w 83 oddziałach (2803 osób). Zob. J. ZWIĄZEK, *Stowarzyszenia religijno-społeczne w diecezji częstochowskiej*, w: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolate Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, 307.

⁶ J. BOK, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej*, 18.

początek Krucjaty Eucharystycznej w Krzepicach miał miejsce 7 lutego 1933 r., co poświadcza akt erekcyjny podpisany przez moderatora głównego stowarzyszenia oraz ówczesnego wikariusza krzepickiego, ks. Władysława Karlika⁷. W niedługim czasie opiekę przejął następny wikariusz, którym był ks. Stanisław Łopaciński.

Na podstawie kroniki krzepickiej krucjaty oraz księgi protokołów spotkań najwięcej informacji o działalności stowarzyszenia można odtworzyć z okresu duszpasterzowania ks. Władysława Konieczki (1946-1949) oraz ks. Tadeusza Szwagrzyka (1949-1951). W kolejnych latach rozszerzający się reżim komunistyczny sprowadził działalność krucjaty do tajnych spotkań bez publicznych wystąpień.

Czasem najprężniejszego działania krucjaty był okres od 1933 do 1939 r. oraz od 1946 do 1949 r. Lata wojny spowodowały zawieszenie działalności stowarzyszenia w dotychczasowej formie. Najprawdopodobniej spotkania miały charakter konspiracyjny, gdyż osoba pisząca kronikę wspomina, że zaginęły wszystkie księgi protokołów ze spotkań z lat 1933-1939, które mogły zginąć w czasie wojennej zawieruchy⁸. Po raz drugi ograniczenie działalności religijno-patriotycznej stowarzyszenia nastąpiło 4 listopada 1949 r. Ówczesny wikariusz parafii, ks. Tadeusz Szwagrzyk, oznajmił, że krucjata zostaje z przyczyn obiektywnych rozwiązana i nie będą prowadzone spotkania formacyjne. Mobilizował jednak młodzież do pracy nad kształtowaniem swojego charakteru w duchu chrześcijańskim i patriotycznym⁹.

Podstawę do napisania tego artykułu stanowi „Kronika Krucjaty Eucharystycznej w Krzepicach”, która składa się z unikat i duplikatu. Po między tymi egzemplarzami jednak zachodzą pewne różnice treściowe. Duplikat kroniki miejscami przedstawia niektóre wydarzenia w sposób bardziej szeroki i jest opatrzoney fotografiami dokumentującymi niektóre wydarzenia z życia krucjaty w Krzepicach. Dodatkowe źródło stanowi „Księga Protokołów Krucjaty Eucharystycznej w Krzepicach”. Ponadto dodatkowy zbiór luźnych kartek jest odtworzeniem protokołów za okres od września 1947 do kwietnia 1949 r., które zaginęły. Powyższe księgi znajdują się w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie¹⁰.

⁷ ARCHIWUM PARAFII W KRZEPICACH (APKRZEPICE), sygn. brak, *Cruciata Eucharistica seu apostolatu orationis puerorum ac puellarum. Foederatio precum una cum Sanctissimo Corde Jesu. Diploma pro director locali*, brak paginacji.

⁸ AACz, sygn. KB 263, 1.

⁹ AACz, sygn. KB 264, 21.

¹⁰ AACz, sygn. KB 262-264.

2. Wpływ duchowieństwa na powstanie i rozwój Krucjaty Eucharystycznej w Krzepicach (1933-1939)

Opiekę duszpasterską nad grupą Krucjaty Eucharystycznej sprawowali na ogół księża wikariusze. Również akt erekcyjny krzepickiego oddziału został podpisany przez wikariusza, ks. Władysława Karlika. Należy jednak upatrywać genezy powołania miejscowego zrzeszenia w duchowości ks. Zygmunta Zawadzkiego, który pełnił urząd proboszcza w tej parafii w latach 1923-1944. Słynął w okolicy z zaangażowania w działalność społeczną o podłożu patriotycznym. W Krzepicach swoją pracę rozpoczął od podjęcia najpilniejszych spraw budowlanych, na czele z odbudową spalonej w 1917 r. wieży kościoła parafialnego. Kapłan ten dołożył wielu starań do renowacji polichromii wnętrza kościoła, obrazu Matki Bożej Krzepickiej oraz powiększenia cmentarza grzebalnego z wybudowaniem na nim kaplicy¹¹.

Duchowość ks. Z. Zawadzkiego silnie oparta była o kult Najświętszego Sakramentu. Z jego inicjatywy zaprowadzono w parafii Czterdzieciogodzinne Nabożeństwo, które było podwaliną utworzenia w ramach parafii krzepickiej w 1933 r. Krucjaty Eucharystycznej¹². Duchowny wystarał się u władzy diecezjalnej o możliwość praktykowania Godziny Świętej w czwartki przed pierwszym piątkiem miesiąca w godzinach od 20.00 do 21.00¹³.

W latach 1933-1939 krzepickim oddziałem Krucjaty Eucharystycznej zajmowali się wikariusze. W ciągu tych lat było ich czterech: ks. Władysław Karlik (1932-1933), ks. Stanisław Łopaciński (1933-1934), ks. Tadeusz Kopeć (1934-1937) i ks. Edward Stasiewicz (1937-1941)¹⁴.

¹¹ AKMCz, sygn. 133/164, Pismo ks. Z. Zawadzkiego do Kurii Biskupiej we Włocławku z dn. 26 marca 1924 r., brak paginacji; Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach do Urzędu Parafialnego w Krzepicach z dn. 23 października 1931 r., brak paginacji; APKRZEPICE, sygn. brak, Kosztorys na odbudowę spalonej wieży przy kościele parafialnym w Krzepicach, brak paginacji; Pismo bp. T. Kubiny do ks. Z. Zawadzkiego z 14 stycznia 1932 r., brak paginacji; AACz, sygn. KB 102, Kwestionariusz, czyli dane do rocznika jubileuszowego 1926-1949. Parafia Krzepice, 385.

¹² AKMCz, sygn. 133/164, Pismo ks. Z. Zawadzkiego do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z dn. 4 lutego 1930 r., brak paginacji.

¹³ AKMCz, sygn. 133/164, Pismo ks. Z. Zawadzkiego do Kurii Diecezjalnej Częstochowie z dn. 31 grudnia 1935 r., brak paginacji.

¹⁴ Spis wikariuszy krzepickich przytoczony jest dzięki życzliwości ks. dr. Pawła Kostrzewskiego i pochodzi z przygotowywanego przez niego artykułu pt. *Działalność*

2.1. Ks. Stanisław Łopaciński (1933-1934)

Osoba tego duchownego ściśle jest związana z początkami krzepickiej krucjaty. Kronika stowarzyszenia podaje go jako pierwszego opiekuna grupy. Natomiast akt erekcyjny krucjaty podpisany jest przez poprzedniego wikariusza, ks. Władysława Karlika. Niewątpliwie na następcy spoczął obowiązek zintensyfikowania działalności duszpasterskiej w strukturach tej wspólnoty parafialnej. Czas wolnej Polski obfitował w tworzenie nowych grup młodzieżowych, które stawiały sobie za cel ich zaktywizowanie społeczne w dwudziestoleciu międzywojennym. Nie inaczej było również w granicach parafii krzepickiej, w której właśnie Krucjata Eucharystyczna oferowała formację religijną oraz patriotyczną.

Niebagatelny wpływ na charakter tej grupy młodzieżowej miał ówczesny proboszcz krzepicki ks. Z. Zawadzki, który w strukturach diecezjalnych uważany był za człowieka wielkiego formatu o zacięciu prospołecznym w duchu narodowościowym. Dlatego współpraca między ks. S. Łopacińskim i proboszczem krzepickim w sprawach organizowania Krucjaty Eucharystycznej w tym samym kierunku przebiegała nader pomyślnie.

Stowarzyszenie w strukturze parafii formalnie zostało podzielone na Krucjatę Eucharystyczną Dziewcząt i Krucjatę Eucharystyczną Chłopców. Symbolem jednoczącym członków w jednej organizacji religijnej i społecznej był sztandar, który z inicjatywy ks. S. Łopacińskiego zakupiono w tym okresie. Odtąd sztandar ten był prezentowany w czasie wszystkich uroczystości kościelnych i państwowych. Zapal młodego wikariusza pozwolił na bardzo szybki i prężny rozwój parafialnej grupy. Wielką pomocą dla niego były zdolności muzyczne, które posiadał (fachowo grał na pianinie). Ogólne zdolności intelektualne pretendowały go do studiów w Rzymie, ale niedobór kapłanów w diecezji uniemożliwił jego skierowanie na dalszą edukację. Pewne jest, że dwuletni pobyt w Krzepicach pozwolił mu zorganizować stowarzyszenie młodzieżowe, które intensywnie działało w kolejnych latach, aż do wybuchu wojny¹⁵.

---

patriotyczna i duszpasterska duchowieństwa katolickiego na przykładzie wybranych proboszczów parafii Krzepice w XIX i XX – w., VeC 11 (2018), 173-225.

¹⁵ Ks. Stanisław Łopaciński przybył do Krzepic jako neoprezbiter. Urodził się 17 kwietnia 1908 r. w Piotrkowie Trybunalskim. Tam uczęszczał do gimnazjum, w którym odznaczał się aktywnością muzyczną i harcerską. Świecenia kapłańskie otrzymał 4 czerwca 1933 r. na Jasnej Górze z rąk bp. Teodora Kubiny. Po święceniach był typowany

2.2. Ks. Tadeusz Kopeć (1934-1937)

Moderatorem grupy od roku 1934 został ks. Tadeusz Kopeć¹⁶. Blisko trzyletnia działalność w tej grupie pozwoliła temu kapłanowi rozeznąć, w jakim kierunku należy formować grupę młodych ludzi. Niebagatelną rolę odegrała tu zorganizowana przez niego biblioteka parafialna, nad którą krucjata sprawowała opiekę¹⁷. Kapłan ten postarał się o stworzenie takiej biblioteki, z której mogli korzystać członkowie Krucjaty Eucharystycznej oraz osoby postronne spoza stowarzyszenia. Fundusze na zakup księgozbioru pochodziły z przedstawień amatorskich członków grupy. W 1934 r. również opiekun krucjaty wystarał się o świetlicę konieczną do odbywania spotkań formacyjnych, która mieściła się w pomieszczeniach przy domu p. Błędowskiego (ul. Wieluńska)¹⁸. W tym momencie

---

na studia muzyczne do Rzymu, ale z powodu braku kapłanów biskup wstrzymał decyzję. Funkcję wikariusza pełnił najpierw w Krzepicach, a od 1934 r. przez 10 lat w parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Sosnowcu, gdzie młody ksiądz szybko stał się głównym animatorem duszpasterstwa opartego na współpracy z Akcją Katolicką i stowarzyszeniami chrześcijańskimi. Osobiście prowadził chór męski 4-głosowy oraz chór dziecięcy. Organizował koncerty m.in. pamiętny występ Ladisa Kiepury (brata Jana) i jego żony Wioletty, z którego dochód przeznaczony został na odnowienie polichromii Włodzimierza Tetmajera w kościele parafialnym (dzisiejsza katedra). W sierpniu 1943 r. bp T. Kubina skierował go do Dąbrowy Górniczej, gdzie na polach Gołonoga miał dokończyć budowę kościoła pw. św. Józefa. W listopadzie 1948 r. kościół został poświęcony, a 13 grudnia ks. S. Łopaciński został mianowany proboszczem w parafii Matki Bożej Bolesnej w Czeladzi-Piaskach. Zmarł 9 kwietnia 2001 r. Spoczął na cmentarzu na Piaskach. Jeszcze przed wojną został odznaczony przez prezydenta RP Ignacego Mościckiego Krzyżem Zasługi za duszpasterstwo wśród robotników i bezrobotnych. Zob. *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej na rok 1939*, Częstochowa 1939, 45; http://www.archiwum.muzeumsaturn.czeladz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=332&Itemid=106, [12.12.2018].

¹⁶ Ks. Tadeusz Kopeć urodził się 7 kwietnia 1908 r. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1934 r. W parafii krzepickiej przebywał w charakterze wikariusza w latach 1934-1937. Z Krzepic został mianowany ekspozytem parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Opatowie, którą erygowano na prawach parafii 24 czerwca 1937 r. Zob. *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej na rok 1939*, 78.

¹⁷ W gmachu nowego domu parafialnego przy kościele św. Jakuba Apostoła w Krzepicach znajduje się parafialna biblioteka, obecnie nieaktywna z przyczyn obiektywnego spadku czytelnictwa. Zdecydowana większość księgozbioru pochodzi z okresu działania Krucjaty Eucharystycznej, która z każdym rokiem poszerzała paletę tytułów wydawniczych.

¹⁸ AACz, sygn. KB 262, 3; ARCHIWUM PAŃSTWOWE W CZĘSTOCHOWIE, sygn. 5/64,

można już mówić o solidnym ukształtowaniu formalnym krucjaty. Posiadane miejsce na spotkania formacyjne oraz zgromadzona biblioteka świadczy o poważnym traktowaniu tej grupy przez osoby decyzyjne, jak i przez samych młodych ludzi przynależących do krucjaty.

Należy wspomnieć, że miejscowy proboszcz ks. Z. Zawadzki był również wielkim popularyzatorem czytelnictwa. Osobiście czytał wiele książek o tematyce religijnej i prenumerował szereg czasopism. Dzięki temu był niezwykle erudytą i rozmowa z nim była czystą przyjemnością. Szerokie horyzonty myślowe pozwalały mu na długie rozmowy w czasie spacerów z miejscowym rabinem¹⁹. Współpraca tych dwóch duchownych najwyraźniej była bardzo budująca dla otoczenia, w tym dla krucjaty.

2.3. Ks. Edward Stasiewicz (1937-1941)

Począwszy od 15 lipca 1937 r. opiekunem krzepickiej krucjaty został ks. Edward Stasiewicz²⁰. Do chwili wybuchu II wojny światowej działalność Krucjaty Eucharystycznej była zadowalająca. W pierwszym okresie jego pobytu w parafii udało się zakupić dwa proporce, które używano w czasie uroczystości kościelnych. Okres trwania wojny spowodował zawieszenie działalności stowarzyszenia. W zawierusze wojennej zaginęły wszystkie księgi protokołów ze spotkań z lat 1933-1939²¹.

Działalność wychowawcza tego kapłana oscylowała wokół tematyki antyalkoholowej. Wielokrotnie w swoich kazaniach odnosił się do negatywnych skutków tego zgubnego nałogu. Często odwoływał się do swojego doświadczenia z czasów wojny, kiedy to niemieccy żołnierze w ramach wynagrodzenia za jakąkolwiek pracę otrzymywali wódkę. Będący wówczas członkiem Krucjaty Eucharystycznej, późniejszy ksiądz Wa-

---

Projekt murowanego przykrytego papą magazynu w nieruchomości Syndykatu Rolniczego w m. Krzepicach 1928, brak paginacji.

¹⁹ AACz, sygn. AP 246, W. Karlik, Ksiądz kanonik Zygmunt Zawadzki, proboszcz w Krzepicach i dziekan kłobucki we wspomnieniach jego wikariusza, 2; R. CIEŚLA, *Blask dawnych Krzepic*, Krzepice 2007, 274.

²⁰ Ks. Edward Stasiewicz urodził się 23 stycznia 1914 r. w Endrychowcach (województwo nowogródzkie). Święcenia kapłańskie przyjął 20 czerwca 1937 r. w katedrze św. Rodziny w Częstochowie. W Krzepicach na stanowisku wikariusza pracował w latach 1937-1941. W latach 1966-1989 był proboszczem w Krzepicach. Po przejściu na emeryturę w 2004 r. zamieszkał na miejscowej plebanii. Zmarł 18 sierpnia 2004 r. Zob. P. KOSTRZEWSKI, *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, Częstochowa 2013, 17-29, 67, 88-90.

²¹ AACz, sygn. KB 262, 3.

ław Chmielarski wspominał właśnie o oddziaływaniu ks. E. Stasiewicza na młodych zrzeszonych w tej grupie swoją postawą trzeźwościową²².

Należy domniemywać, że okres okupacji hitlerowskiej, który cechował się zawieszeniem działalności jakichkolwiek organizacji religijnych i patriotycznych, zmusił ks. E. Stasiewicza oraz osoby przynależące do krucjaty do pracy nad własnym charakterem w sposób ograniczający się jedynie do udziału w oficjalnych nabożeństwach kościelnych. Zapewne przy nadarzających się okazjach duchowni dawali wskazówki osobom młodym, w jakim kierunku powinni kształcić swoją osobowość i charakter w czasie szalejącego nazistowskiego terroru.

3. Reaktywowanie i działalność Krucjaty Eucharystycznej (1946-1949)

Nowy rozdział w dziejach krzepickiej Krucjaty Eucharystycznej rozpoczął się wraz z zakończeniem II wojny światowej. W tym też czasie miejscowym proboszczem został mianowany ks. Klemens Gawlikowski, który posługiwał w parafii aż do 1956 r.²³. Jego pobyt w Krzepicach w początkowym okresie skupił się na odrestaurowaniu najbardziej zniszczonych elementów zabudowy sakralno-plebańskiej, gdyż większych szkód materialnych działania II wojny światowej w tej parafii nie wyrządziły²⁴.

Działalność duszpasterska tego kapłana skupiła się na podtrzymywaniu wśród parafian żywotności w zaangażowanie w życie kościelne. W czasie wojny Krucjata Eucharystyczna działała w sposób „wyciszony”, dlatego bezpośrednio po zakończeniu działań bojowych nieco została zapomniana. W wyniku tego proboszcz krzepicki powołał Sodalicję Mariańską Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Teresy od Dzieciątka Jezus dla dziewcząt i Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Stanisława Kostki dla chłopców²⁵. Z czasem Sodalicja Mariańska zjednoczyła się z odnowioną parafialną Krucjatą Eucharystyczną, której początki sięgały wielu lat przed wybuchem drugiej wojny światowej.

²² W. CHMIELARSKI, *Krzepicki brat Albert. Ks. Prałat Edward Stasiewicz (1914-2004)*, Krzepice 2010, 23; P. KOSTRZEWSKI, *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, 31.

²³ AACz, sygn. AP 42, Curriculum vitae kanonika Klemensa Gawlikowskiego z dn. 6 stycznia 1957 r., brak paginacji.

²⁴ APKRZEPICE, sygn. brak, Kronika parafii Krzepice, 20.

²⁵ APKRZEPICE, sygn. brak, Pismo bp. T. Kubiny do ks. K. Gawlikowskiego z dn. 4 maja 1946 r., brak paginacji.

O działalności krzepickiej Krucjaty Eucharystycznej można mówić już od jesieni 1946 r., kiedy reaktywowano bibliotekę krucjatową. Jednak pierwsze, powojenne, spotkanie odbyło się dopiero 21 sierpnia 1947 r. Podjęto wówczas decyzje organizacyjne, które nadały zwartego charakteru tej grupie na kolejne lata działalności parafialnej i społecznej. Wznowiono żeńską część stowarzyszenia, liczącą wówczas 20 dziewcząt, bez oficjalnych przyjęć do grupy. 22 sierpnia odbyło się natomiast spotkanie męskiej części krucjaty, na którym obecnych było 35 chłopców. Z każdym miesiącem przybywało nowych członków krucjaty²⁶. Z upływem czasu podzielono krucjatę na 5 zastępów, a każdy liczył około 8 osób. Pierwszymi zastępowymi zostali: Wiesław Krzywiński, Eugeniusz Zimoch, Zenon Raczyński (prezes), Henryk Furgalski (sekretarz), Henryk Wydmuch (skarbnik). Kolejne spotkanie miało miejsce na początku października 1947 r. i wybrano kandydatów do krucjaty²⁷.

Następne przyjęcia nowych członków do krucjaty posiadały już specjalny ryt oparty o ogólne rozporządzenia. Po okresie programowej próby kandydatów organizowano przyjęcia do grona aspirantów krucjaty (wersja skromna) i uroczystości przyjęcia rycerzy i rycerek krucjaty, a wśród nich apostołów i apostołek, starszych zelatorów i zelatorek (wersja uroczysta)²⁸. Wiadomo, że w okresie, kiedy moderatorem grupy był miejscowy wikariusz ks. Władysław Konieczka, bardzo rzetelnie przestrzegano wymogów włączania nowych członków. Po raz pierwszy ks. W. Konieczka w dniu 10 listopada 1947 r. mianował kandydatami do stowarzyszenia osoby, które odznaczały się szczególną pilnością w wypełnianiu swoich obowiązków, przynależących do swojego wieku i pełnionej funkcji w stowarzyszeniu. Zamianowani kandydaci, zarówno dziewczęta, jak i chłopcy wyrecytowali swoje przyrzeczenie i otrzymali odznaki świadczące o przynależności do Krucjaty Eucharystycznej. Obrzęd przyjęcia kandydatów kończył się odśpiewaniem hymnu krucjaty pt. „Króluj nam Chryste”²⁹.

We wspólnocie parafii św. Jakuba w Krzepicach drugie, powojenne uroczystości przyjęcia nowych członków krucjaty odbyły się 13 czerwca 1948 r. w godzinach porannych, przed rozpoczęciem Mszy św. Wówczas 26 dziewcząt i 13 chłopców zasililo parafialny oddział Krucjaty Eucharystycznej. W dniu przyjęcia kandydaci zostali ustawieni w szeregu przed

²⁶ AACz, sygn. KB 262, 3.

²⁷ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 1-5.

²⁸ J. БОК, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej*, 143-151.

²⁹ AACz, sygn. KB 263, 3.

kościółem i oczekiwali na moment wejścia do świątyni. Do zebranych przed kościołem słowa powitania wygłosił ks. W. Konieczka, zaznaczając, że „nie wszyscy mogą być Rycerzami Jezusa”. Kapłan przybliżył obowiązki, jakie zostają na nich nakładane. Następnie rozpoczął się obrzęd przyjęcia kandydatów na rycerzy i rycerki. Po wspólnym odmówieniu przyrzeczenia wszyscy otrzymali pamiątkowe krzyże. Uroczystość zakończono śpiewem hymnu „Króluj nam Chryste”. Następnie sprawowano Mszę św., w czasie której nowi rycerze i rycerki przyjęli Komunię św. Dla okazania solidarności parafialnej, na uroczystości przybyła Sodaliczka Mariańska, istniejąca przy krzepickim gimnazjum, oraz delegacja Krucjaty Eucharystycznej z Przystajni. Po Mszy św. wszyscy brali udział w śniadaniu. Po południu tego dnia odegrano spektakl pt. „Kwiatek Eucharystyczny”. Kronikarka opisująca tę uroczystość kilkakrotnie zaznaczała, że to wydarzenie „niezartartymi zgłoskami zapisało się w naszej pamięci”, co współczesnym czytelnikom jedynie może uzmysłowić, że to religijne wydarzenie miało miejsce w dzień powszedni, w godzinach porannych, a mimo to zaabsorbowało uwagę całego miasta i okolicy. Do kolejnego przyjęcia od tego dnia przygotowywało się 48 dziewcząt i 25 chłopców. W czerwcu 1948 r. krzepicka krucjata liczyła 130 dziewcząt i 110 chłopców³⁰.

Kolejne spotkania krucjaty również posiadały charakter organizacyjny. Wybrano zarząd Krucjaty Eucharystycznej Dziewcząt. Poszczególne funkcje w stowarzyszeniu pełniły następujące osoby: przewodnicząca – Zofia Brzezińska, wiceprzewodnicząca – Maria Jędrusiak, sekretarka – Eugenia Kotasińska, skarbniczka – Aniela Tiffert, bibliotekarka – Wanda Majer, zastępowe – Aniela Chmielarska i Janina Szewczyk. Kolejne spotkanie krucjaty męskiej również zaowocowało formalnym wyborem jej zarządu, który stanowiły następujące osoby: przewodniczący – Adolf Trepka, wiceprzewodniczący – Zenon Raczyński, sekretarz – Henryk Furgalski, skarbnik – Henryk Wydmuch, zastępowi – Wiesław Krzywiński i Eugeniusz Zimoch³¹. W kolejnych miesiącach następowały drobne zmiany personalne. We wrześniu 1948 r. prezesem męskiej krucjaty został Piotr Zimoch, wiceprezesem Kazimierz Chmielarski, sekretarzem Wiesław Krzywiński, skarbnikiem Józef Wójcik, zastępowymi: Zenon Kajkowski i Edward Sawicki³². Kolejne rozszady personalne miały miej-

³⁰ AACz, sygn. KB 262, 8; KB 263, 5-7.

³¹ AACz, sygn. KB 262, 3-4.

³² AACz, sygn. KB 263, 12; KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 1-5.

sce w grudniu 1948 r. Wówczas na zebraniu męskiej krucjaty wybrano zastępowych: Kazimierza Chmielarskiego, Wiesława Krzywińskiego, Józefa Wójcika, Henryka Furgalskiego, Edwarda Sawickiego i Zenona Kajkowskiego³³. Jesienią 1948 r. prezesem Krucjaty Eucharystycznej Chłopców został mianowany Zenon Raczyński³⁴.

Kolejne spotkanie miało miejsce 8 grudnia 1947 r. o godz. 14.30. Na zebraniu podjęto temat przyjęcia nowych kandydatek do krucjaty. Organizacja cieszyła się dużą popularnością wśród krzepickiej młodzieży, dlatego ksiądz opiekun postanowił utworzyć nowy oddział krucjaty, któremu miała przewodzić nowa prezeska. Uroczystości przyjęcia nowych kandydatek ustalono na 13 listopada 1948 r.³⁵.

Na kolejnym spotkaniu, 15 lutego 1948 r., rozdzielono obowiązek pisania protokołów pomiędzy kilka osób z racji, że stowarzyszenie powiększyło się o nowych członków. Do grypy zgłaszało się wielu nowych chętnych, dlatego omówiono sprawę przyjęcia ich do krucjaty. Całkowita dobrowolność w przynależności do grupy wyrażała się w możliwości tymczasowego zwolnienia konkretnej osoby bądź z pełnionej funkcji w krucjacie, bądź nawet w tymczasowym zawieszeniu w prawach szeregowego członka. Na prośbę Marii Suchańskiej i Janiny Rogaczewskiej zarząd pozwolił im na pewien czas zawiesić obowiązki wypływające z członkostwa we wspólnocie. Również sekretarka Eugenia Kotasińska i bibliotekarka Wanda Majzner prosiły o zwolnienie ich czasowo z obowiązków zastępowych w krucjacie³⁶.

Niektóre zebrania zarządu krucjaty dotyczyły wydania opinii o poszczególnych kandydatach, którzy mieli być przyjęci do oddziału. Przykładowo 13 czerwca 1948 r. wydano opinię o aspirantkach i kandydatkach, które miały zasilić wspólnotę krzepickiej krucjaty. Za aprobatą księdza opiekuna przyjęto do sekcji żeńskiej 54 kandydatki oraz 27 rycerek³⁷.

Na spotkaniu 9 sierpnia 1948 r. rozdzielono pomiędzy zastępowe nowych członków krucjaty. Podjęto także temat, ważny dla młodej wspólnoty, zorganizowania uroczystości rocznicy powołania krucjaty parafialnej³⁸. Sporadycznie pojawiały się również pewne problemy

³³ AACz, sygn. KB 263, 12; KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 1-5.

³⁴ AACz, sygn. KB 262, 15.

³⁵ AACz, sygn. KB 264, 4.

³⁶ AACz, sygn. KB 264, 5-8.

³⁷ AACz, sygn. KB 264, 6.

³⁸ AACz, sygn. KB 264, 7-8.

z wypełnianiem obowiązków krucjatowych. Zmusiło to księdza moderatora do zabrania stanowczego głosu, że jeżeli w najbliższym czasie nie zauważy ożywienia prawdziwego ducha pobożności oraz sumiennego udziału w comiesięcznej Godzinie Świętej, wówczas nie będzie tzw. przyjęcia na rycerki i apostołki do krucjaty żeńskiej w następnych terminach³⁹. Z racji, że gorliwość eucharystyczna wśród kandydatów na poszczególne stopnie w krucjacie nie poprawiła się, to na spotkaniu zarządu krucjaty 2 września 1948 r. nadal nie ustalono terminu przyjęcia rycerek i apostołek. Podjęto wówczas tematy dotyczące negatywnego wpływu spóźniania się na spotkania oraz na nabożeństwa liturgiczne. W celu pogłębienia formacji wśród wszystkich członków krucjaty zebrania ogólne dla wszystkich członków postanowiono prowadzić w każdą niedzielę. Podjęto również sprawę opracowania wewnętrznego regulaminu pt. „Jak zachować się w towarzystwie”, który miał ułatwić młodym ludziom poruszanie się wśród osób dorosłych, niekoniecznie zainteresowanych sprawami religijnymi, którym daleko było do pobożności eucharystycznej⁴⁰.

Wstępnie przyjęcie nowych członków do krucjaty zaplanowano dopiero na dzień 31 stycznia 1949 r. Gdyby jednak w tym dniu nie udało się zorganizować przyjęcia ze względów obiektywnych, wówczas zaplanowano wspólną zabawę na świeżym powietrzu⁴¹. Uroczyste przejście jednak w tym dniu się nie odbyło. Dnia 27 marca 1949 r. na spotkaniu zarządu krucjaty omówiono kolejny termin uroczystości włączenia nowych osób na poszczególne stopnie w krucjacie oraz scharakteryzowano gotowość poszczególnych osób do wstąpienia do gremium tego stowarzyszenia⁴². Po półtorarocznym przygotowaniu kandydatów na apostołów krucjaty 18 kwietnia 1949 r., w Wielkim Tygodniu, przyjęto do grupy kandydatów 24 dziewczęta, 27 chłopców; 41 rycerek, 18 rycerzy, 10 apostołek, 5 apostołów. W tym dniu o poranku członkowie krucjaty uczestniczyli we Mszy i przyjęli Komunię św. O godz. 10.00 odbyło się spotkanie zarządu krucjaty, który zdał relację ze stanu przygotowania moderatorowi. Następnie z proporcami krucjaty wszyscy przeszli do kościoła. Uroczyste przyjęcie odbyło się przed sumą, w której kruczata czynnie brała udział w dialogach mszalnych w języku łacińskim. Nowym członkom krucjaty na wszystkich szczeblach ksiądz moderator w krótkich hasłach wyzna-

³⁹ AACz, sygn. KB 264, 7-8.

⁴⁰ AACz, sygn. KB 264, 9-10.

⁴¹ AACz, sygn. KB 264, 10-11.

⁴² AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 8-9.

czył cel pracy nad swoim charakterem w następujących słowach: „Módl się! Komunikuj! Walcz!, Zdobywaj!” Po skończonych uroczystościach męska krucjata zorganizowała poczęstunek świąteczny, zwany potocznie „jajkiem”⁴³.

Okres trzech lat pracy duszpasterskiej w krzepickiej parafii ks. W. Konieczki jest czasem najprężniej rozwijającego się ruchu Krucjaty Eucharystycznej, o jakim wspomina kronika tego zrzeszenia. Taka kolej rzeczy wiąże się z kilkoma faktami historycznymi, które sprzyjały temu rozwojowi. Przede wszystkim zakończona wojna dała pierwszy asumpt to odnowy życia religijnego i patriotycznego, również w realiach życia parafialnego. Wówczas jeszcze niezbyt drastycznie rozwijała się idea bezbożnego komunizmu, która w 1949 r. definitywnie zawiesiła działalność wszelkich grup pozarządowych, w tym religijnych. Można z całą pewnością stwierdzić, że te trzy lata były jedynym okresem, kiedy członkowie stowarzyszenia mogli rozwinąć swoje zdolności oraz pogłębić poczucie współodpowiedzialności za Kościół i własną ojczyznę⁴⁴.

Członkowie krucjaty darzyli swojego dyrektora, ks. W. Konieczkę, wielkim szacunkiem. Cenili w nim zaangażowanie w mobilizowanie wszystkich członków krucjaty do pracy nad sobą, jak i w poszukiwaniu nowych członków do aktywnej działalności religijno-patriotycznej. Młoda osoba spisująca kronikę krucjaty pisała o nim, że „jest oddany całkowicie tej Organizacji”. Krucjata w ramach wdzięczności otaczała jego osobę żarliwą modlitwą, aby mógł z takim zapałem służyć także przyszłym pokoleniom⁴⁵.

Przejawem życzliwości względem tego kapłana było uroczyste świętowanie przez krucjatę dnia imienin swojego moderatora. Przykładem może być dzień 27 czerwca 1949 r., kiedy młodzież przyczyniła się do upiększenia Mszy św. imieninowej w intencji solenizanta. Członkowie krucjaty stawili się na nią ze sztandarem i proporcami. Wszyscy przyjęli Komunię św. w intencji kapłana i złożono mu wspólnie życzenia. Autorytet, jakim się cieszył opiekun młodzieży, poświadczają słowa zapisane przez jedną z osób w kronice krucjaty, które charakteryzują jego osobę jako: „[...] ukochanego przez wszystkich Księdza Dyrektora Władysła-

⁴³ AACz, sygn. KB 262, 18-19.

⁴⁴ Ks. Władysław Konieczka urodził się 24 kwietnia 1911 r. Święcenia prezbiteratu przyjął w 1945 r. Zmarł 12 listopada 1975 r. i został pochowany na cmentarzu Kule w Częstochowie. Zob. *Katalog Archidiecezji Częstochowskiej 2011*, red. P. Wolnicki i in., Częstochowa 2012, 769.

⁴⁵ AACz, sygn. KB 263, 13.

wa Konieczkę, który oddał się zupełnie tej Organizacji, pracując z całym poświęceniem, by się tylko jak najlepiej rozwijała”⁴⁶.

Owocną pracę w parafii wikariusz krzepicki zakończył 5 lipca 1949 r. Wówczas został przeniesiony na probostwo do parafii Kietlin koło Radomska. O godz. 17.00 uroczystie pożegnano go, a w pożegnaniu brał już udział nowy wikariusz, ks. Tadeusz Szwagrzyk, oraz miejscowi klerycy: Kazimierz Krzemiński i Wacław Chmielarski. Po słowach podziękowań krucjata z proporcami i sztandarem przeszła do kościoła na adorację dziękczynną za osobę ks. W. Konieczki. Następnego dnia, o godz. 7.00, wszyscy brali czynny udział w ostatniej Mszy św. sprawowanej przez odchodzącego wikariusza⁴⁷. Krucjata zaplanowała też wyjazd do ks. W. Konieczki do Kietlina na 14 sierpnia 1949 r. Zamierzono tam urządzić wieczór zabaw, z którego dochód postanowiono przekazać na budowę tamtejszego kościoła⁴⁸.

Od tej pory moderatorem Krucjaty Eucharystycznej był ks. T. Szwagrzyk, który przybył do krzepickiej parafii jako neoprezbiter latem 1949 r.⁴⁹ Od początku swojej pracy odnosił się z wielkim szacunkiem i taktem względem pracy swoich poprzedników w dziele propagowania idei krucjaty. Dla podkreślenia łączności i jednomysłności w tej sprawie ze swoim poprzednikiem ks. W. Konieczką, 7 sierpnia 1949 r. zorganizował wyjazd do wciąż wspomnianego ks. W. Konieczki. Do Radomska dojechano pociągiem, z dworca natomiast wozami, które zostały przysłane przez ks. W. Konieczkę, przejechano na plebanie w Kietlinie. Na plebanii urządzono pogodny wieczorek, z którego krzepicka krucjata uzbierała 7508 zł na budowę nowego kościoła w tej miejscowości. Powrót z Kietlina na dworzec kolejowy w Radomsku odbył się pieszo w towarzystwie ks. W. Konieczki i wikariusza z Radomska, ks. Władysława Sobczyka. Grupa do Krzepic wróciła o godz. 1.30 w nocy⁵⁰.

W trakcie sprawowania opieki przez ks. T. Szwagrzyka nad krzepicką krucjatą miała miejsce w parafii wizytacja kanoniczna 13 listopada 1949 r., którą przeprowadził bp Teodor Kubina. Członkowie krucjaty

⁴⁶ AACz, sygn. KB 262, 24.

⁴⁷ AACz, sygn. KB 262, 27-28.

⁴⁸ AACz, sygn. KB 264, 16.

⁴⁹ Ks. Tadeusz Szwagrzyk urodził się 15 listopada 1923 r. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1949 r. W 1964 r. został mianowany biskupem pomocniczym w Częstochowie. Zmarł 7 grudnia 1992 r. i został pochowany na cmentarzu Kule w Częstochowie. Zob. T. MATRAS, *Śp. Ks. bp Tadeusz Szwagrzyk (1923-1992)*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 46 (1993) 2, 104-108.

⁵⁰ AACz, sygn. KB 262, 28-29.

tego dnia o godz. 14.30. zebrali się wspólnie, by podjąć w sposób uroczysty przybyłego dostojnika. W tym czasie również biskup wraz z krucjatą odśpiewał Nieszpory przy wystawionym Najświętszym Sakramencie, po czym nastąpiła konsekracja dzwonów⁵¹.

Ks. T. Szwagrzyk rozważał również włączenie pewnej części krucjaty krzepickiej do Milicji Niepokalanej. Moderator wyznaczył zasady włączenia członków do tego oddziału krucjaty: minimum 15 lat, podanie przez kandydata planu rozwoju nauki katechizmu i udział w adoracji nocnej przed pierwszym piątkiem miesiąca⁵². Regularnie ksiądz moderator przekazywał zastępowym krucjaty książki o tematyce eucharystycznej, zwłaszcza „Płomienny zapal”. Duchowny w związku z lekturą przypominał o sumiennym wypełnianiu obowiązków przez udział w Godzinach Świętych i przyjmowaniu Komunii św. łańcuskowej⁵³.

Silnym akcentem scalającym krucjatę z życiem parafii był czynny udział w odpustach parafialnych ku czci św. Jakuba Apostoła. Mogłoby się wydawać, że uczestnictwo krucjaty przez reprezentację sztandaru i proporców tego zrzeszenia jest niczym nadzwyczajnym, ale ci młodzi ludzie widzieli w tym swój wielki wkład o wymiarze czynu niemalże patriotycznego⁵⁴.

Kolejne miesiące powodowały modyfikacje personalne wewnątrz stowarzyszenia. W dniu 31 sierpnia 1949 r. wyprowadziła się z Krzepic dotychczasowa sekretarka Eugenia Kotasińska oraz zastępową Aniela Chmielarska. W ich miejsce mianowano sekretarką Janinę Szewczyk, a zastępową Marię Chmielarską. Powołano również nową zastępową – Marię Głąb. W sierpniu tego roku zaprojektowano i zakupiono dwie pieczętki krucjaty, które pozwoliły na pełnoprawne dokumentowanie działalności zrzeszenia. Okrągła pieczęć posiadała napis: „Krucjata Eucharystyczna w Krzepicach”, natomiast pieczęć podłużna posiadała wygrawerowany tekst: „Krucjata Eucharystyczna Krzepice pow. Częstochowa”⁵⁵.

Nawiązując do osoby ks. T. Szwagrzyka, należy zaakcentować jego gorliwe podejście do formacji osób wchodzących w skład krucjaty parafialnej. Krucjata krzepicka oficjalnie powitała ks. T. Szwagrzyka 31 sierpnia 1949 r. Po przejęciu przez niego opieki nad tą grupą, po ks. W. Konieczce, w miesiącach wakacyjnych opracował schemat pracy krucja-

⁵¹ AACz, sygn. KB 264, 21.

⁵² AACz, sygn. KB 264, 16.

⁵³ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 6-7.

⁵⁴ AACz, sygn. KB 262, 28.

⁵⁵ AACz, sygn. KB 262, 29-30.

ty na pierwsze miesiące powakacyjne. Stanowcze przedstawienie planu rozwoju na najbliższy miesiąc dla młodych osób był czymś wymagającym, ale kształtującym stanowcze podejście do sprawy pogłębiania pobożności eucharystycznej. Sztandarowy, pierwszy plan zaproponowany przez ks. T. Szwagrzyka wyglądał następująco:

1 września – czwartek przed Pierwszym Piątkiem Miesiąca, zebranie na placu przed kościołem.

3 września – „sobota kapłańska”, zbiórka krucjaty na Mszy św. o godz. 6.30; obecni na Mszy św. recytują „części wspólne z kapłanem”.

4 września – w niedzielę o godz. 8.30 przed kościołem zbiórka formacyjna o charakterze liturgicznym.

11 września – o godz. 14.30 zebranie ogólne krucjaty dziewcząt i chłopców; o godz. 16.30 zebranie ministrantów.

18 września – o godz. 16.45 zebranie całej krucjaty i wyjście na ognisko poza miasto.

25 września – o godz. 14.30 zebranie krucjaty dziewcząt; po Nieszporach zebranie krucjaty chłopców⁵⁶.

Na spotkaniu krucjaty 4 listopada 1949 r. podjęto temat zorganizowania przyjęcia biskupa częstochowskiego w czasie wizytacji kanonicznej, która miała odbyć się 13 listopada. W dniu wizytacji cała kruczata zebrała się przed kościołem o godz. 14.30 ze sztandarem i proporcami, by w ten sposób godnie przyjąć dostojnika. Ważnym elementem tej wizytacji były Nieszpory przy wystawionym Najświętszym Sakramencie, z myślą o duchowości miejscowej krucjaty. Po wspólnym nabożeństwie biskup dokonał konsekracji nowych dzwonów. Istotną sprawą przekazaną przez opiekuna stowarzyszenia, ks. T. Szwagrzyka, w trakcie listopadowego spotkania była informacja o rozwiązaniu krzepickiej krucjaty z powodu nowych rozporządzeń państwowych. W związku z tym zarządzeniem zawieszono organizowanie spotkań formacyjnych. Wówczas duchowny po raz kolejny dał młodym ludziom wyraźną wskazówkę, by mimo tego trudnego momentu „wszyscy ze zdwojoną siłą wypełniali swoje obowiązki i kształtowali swoje charaktery”, mimo zewnętrznych, politycznych, niechęci⁵⁷. Powyższa decyzja została podjęta na podstawie rządowego dekretu z 5 sierpnia 1949 r. „O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach”, a także rozporządzenia z 6 sierpnia 1949 r. „O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach”, które na-

⁵⁶ AACz, sygn. KB 264, 17-18.

⁵⁷ AACz, sygn. KB 264, 21.

kazywały rejestrować wszystkie organizacje katolickie, włącznie z podaniem szczegółowych danych członków stowarzyszeń. Tego oczywiście nie mogli zaakceptować biskupi, którzy nie chcieli w żadnym wypadku narazić osób świeckich na szykany ze strony Urzędu Bezpieczeństwa⁵⁸.

Teoretycznie po tym posunięciu krzepicki oddział Krucjaty Eucharystycznej w sposób formalny przestał istnieć. Wiadomo z relacji osób żyjących jeszcze obecnie, a które były członkami tego stowarzyszenia, że większość z nich we własnym zakresie korzystała z literatury religijnej i regularnie uczęszczała na Msze św. Spotkań w budynkach plebanijnych jednak nie prowadzono. W parafii krzepickiej dopiero w latach 80. XX w. reaktywowano ruch Oazowy i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, jednak Krucjata Eucharystyczna już nie funkcjonowała w formie, którą przedstawia ten artykuł.

4. Przejawy formacji religijno-patriotycznej

Okres duszpasterzowania w Krzepicach ks. W. Konieczki został najobszerniej udokumentowany od strony pełnienia przez niego funkcji moderatora Krucjaty Eucharystycznej, dlatego można szerzej przedstawić sposób pracy religijno-patriotycznej w tym zrzeszeniu. Ponadto kontynuacja kroniki z okresu pełnienia nad nią opieki przez ks. T. Szwagrzyka pozwala poznać metodę pracy w tym zrzeszeniu, aż do ukazania się dekretu państwowego z 5 sierpnia 1949 r. rozwiązującego wszystkie organizacje pozarządowe.

Z relacji przedwojennych członków tego zrzeszenia wynika, że pomysł ten spotkał się z zainteresowaniem ze strony młodej części parafian. Ks. W. Konieczka bardzo trafnie wpisał się w ten nurt, podejmując się obowiązku formowania krzepickiej młodzieży w duchu religijno-patriotycznym⁵⁹. Dekret państwowy, znoszący możliwość prowadzenia formacji jawnej, zmusił ks. T. Szwagrzyka do szukania nowych dróg, które pozwalały na pozytywne aplikowanie treści katolickiej nauki społecznej w kształtowaniu postaw religijno-patriotycznych członków krucjaty. Ponadto formacja krucjaty kładła silny nacisk na przyswojenie ogólnych

⁵⁸ P. RAINA, *Kościół w PRL. Dokumenty*, t. 1, Poznań 1994, 181-184; M. MIKOŁAJCZYK, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000, 20-21.

⁵⁹ AACz, sygn. KB 262, 3-28. Wiadomo jednak, że Krucjata Eucharystyczna została erygowana za poprzedniego wikariusza ks. Władysława Karlika. Zob. APKRZEPICE, sygn. brak, *Cruciata Eucharistica seu apostolatu orationis puerorum ac puellarum. Foederatio precum una cum Sanctissimo Corde Jesu. Diploma pro director locali*, brak paginacji.

zasad przyzwoitego zachowania w towarzystwie, co miało podkreślać wyjątkowość tej grupy⁶⁰.

Chcąc mówić o wychowaniu religijno-patriotycznym wewnątrz organizacji, należy na wstępie zaznaczyć, że oba nurty wychowawcze były ze sobą ściśle kompatybilne. Pierwszy plan oraz cel zrzeszenia stanowił kult eucharystyczny, na kanwie którego młodzi ludzie kształtowali swoje przywiązanie do Boga i Ojczyzny. O ile na pierwszy rzut oka akcent patriotyczny może wydawać się znikomy, to jednak stanowi on wyjątkowy nerw nadający charakter całej krucjacie.

Podstawą formacji duchowej dla członków krucjaty wszystkich szczebli była Eucharystia i nabożeństwa eucharystyczne. Przedłużeniem tych praktyk były zebrania, w czasie których pogłębiano treści teologiczne. Od jakości tych spotkań zależała gorliwość kultu eucharystycznego. Zalecano prowadzenie tych spotkań na salach parafialnych, a nie w kościołach, aby dzieci i młodzież czuły się swobodniej w wyrażaniu swoich spostrzeżeń, wynikających z prowadzonych dyskusji. Zachęcano, aby spotkania miały formę lekcji z pogadanką. Ważne, aby nie trwały zbyt długo, ale cechowały się sporą częstotliwością, najlepiej co dwutygodniową. Systematyczność zebrań wyrabiała przyzwyczajenie do poznawania nowych treści religijnych. Obok pogadanek prowadzono śpiew, odczytywano referaty zlecone przez moderatora, wyświetlano przeźrocza. Podręcznik krucjaty podawał szkic spotkań w następujący sposób: (1) Pozdrowienie „Króluj nam Chryste!”, (2) Odczytanie protokołu poprzedniego zebrania, (3) Podanie intencji modlitewnej na bieżący miesiąc z „Orędownika Eucharystycznego”, (4) Nauka, (5) Zabawa, loteria, konkurs, (6) Możliwość zakończenia nawiedzeniem kościoła⁶¹.

Krucjata Eucharystyczna posiadała kręgi przynależności. Na czele stał Najwyższy Wódz Krucjaty, którym był każdorazowy papież. Działem wykonawczym zajmował się Generalny Sekretariat Krucjaty w Rzymie, a w Polsce Centralny Sekretariat Rycerstwa-Krucjaty. W parafiach zwierzchnikiem krucjaty był dyrektor, zazwyczaj była nią osoba duchowna. Dyrektor pełnił zwykle funkcję kierownika krucjaty. Ze względu na gradację wiekową wśród członków krucjaty wyróżniano poszczególne wydziały: Rycerstwo-Krucjatę Młodszych (od 7 do 16 lat), Rycerstwo-Krucjatę Starszych (od 16 lat wzwyż). W poszczególnych wydziałach funkcjonowali „mali apostołowie” i „małe apostołki”, którzy

⁶⁰ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 1-5.

⁶¹ J. БОК, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej*, 96-97.

byli aprobowani za zgodą kierownika. W wydziałach apostołowie i apostołki pełnili poszczególne funkcje: prefekt lub prezydentka (w Krzepicach nazywana prezesem lub prezeską), sekretarz lub sekretarka. Ważną funkcję sprawowali zelatorzy i zelatorki, zarówno w grupie młodszej, jak i starszej⁶².

Forma prowadzenia spotkań formacyjnych w swoich założeniach, obok ukształtowania pobożności eucharystycznej, kształtowała charakter społeczny, który był wstępem do urobienia patriotycznego. Taką metodą były regularne spotkania zarządu oraz członków krucjaty w określonych terminach. Początkowo spotkania odbywały się dwa razy w miesiącu. Z czasem wspólne zebrania ograniczono do jednego w miesiącu. Spotkania zarządu, zarówno żeńskiego, jak i męskiego, odbywały się co tydzień. Taka idea formacji była niejako przejawem współodpowiedzialności za siebie nawzajem, co miało swoje odzwierciedlenie we współistniejących zrzeszeniach świeckich.

Kanwą dla rozwoju uczuć patriotycznych było odwołanie do tradycyjnej polskiej rycerskości, znanej ze swojego zamiłowania do Boga i miłości do Polski. Ta idea „rycerskości” zarówno w wymiarze duchowym, jak i społecznym była wyraźna od pierwszego zetknięcia się dziecka z tą grupą. Wspólny hymn krucjaty męskiej rozpoczynał się słowami „Jam rycerz Boga”, a krucjaty żeńskiej „Myśmy Rycerki Króla świata”⁶³. Jednym z nadrzędnych celów krucjaty było „wyrobienie katolików czynu”, którzy nie ugięliby się pod ciężarem obowiązków dnia codziennego i mogliby stworzyć „armię Jezusa Króla”⁶⁴.

4.1. Wychowanie religijne

Przyjęcie do struktur Krucjaty Eucharystycznej wiązało się z pewnymi wymogami natury organizacyjnej. Aby zostać członkiem tej grupy kościelnej, należało być już po przyjęciu Pierwszej Komunii św. Następnie rozpoczynał się okres przygotowujący do wejścia na kolejne stopnie i kręgi. W uformowaniu pobożności podstawę stanowił regularny udział we Mszy św., spowiedź i celebrowanie wielkich świąt kościelnych, a także czytelnictwo i zaangażowanie w różne formy aktywności fizycznej i artystycznej. Zdecydowana większość metod wychowawczych wzajemnie się uzupełniała w formacji religijno-patriotycznej.

⁶² Tamże, 61-67.

⁶³ Tamże, 35.

⁶⁴ Tamże, 121.

4.1.1. Spowiedź i Eucharystia

Duchowość członków krucjaty była pogłębianą przez comiesięczną spowiedź świętą wraz z przyjęciem Komunii św. wynagradzającej Sercu Jezusa. W soboty po pierwszym piątku miesiąca obchodzono tzw. soboty kapłańskie. Wszyscy członkowie krucjaty recytowali wówczas wspólnie z kapłanem tekst Mszy św. oraz przyjmowali Komunię św.⁶⁵ Zwyczaj ten obecnie jest całkowicie zapomniany, wręcz trudny do zrealizowania we współczesnych warunkach. Jeszcze kilka lat temu można było spotkać najstarszych mieszkańców parafii, którzy śledzili w książeczkach do nabożeństwa, wydanych już w języku polskim, poszczególne momenty Mszy św., co zapewne było pozostałością po wspomnianych „sobotach kapłańskich”.

Szczególnym charyzmatem krucjaty było propagowanie kultu eucharystycznego. Wyraźne oznaki tego posłannictwa ukazują religijne wydarzenia parafialne, w których chętnie brali udział członkowie Krucjaty Eucharystycznej. Niewątpliwie należy zaliczyć do nich tzw. „komunię łańcuszkową”, a także czynny udział w Nabożeństwie Czterdziestogodzinnym i adoracjach przy Grobie Pańskim⁶⁶.

Na początku roku 1948 moderator krucjaty zainicjował nową formę pobożności, która miała w zamiarach pogłębić świadomość eucharystyczną wśród najmłodszych. Praktyka ta zwana była potocznie „komunią łańcuszkową”. Przez cały tydzień cztery dziewczęta i czterej chłopcy przystępowali do Komunii św., po czym obowiązek ten przechodził na kolejne osoby w krucjacie⁶⁷.

Szczególnym czasem dla całej krucjaty było Nabożeństwo Czterdziestogodzinne. Wówczas członkowie stowarzyszenia, według wyznaczonego grafiku, przez cały czas adoracji brali udział w tej modlitwie. Takie nabożeństwo odprawiono m.in. w marcu 1949 r. przed Świętami Wielkanocnymi, które wyglądało w następujący sposób: „W poniedziałek od godz. 6.00 rano adoracja przed Najświętszym Sakramentem rozpoczęła krucjata dziewcząt, adorując do godz. 7.00 rano. Od godz. 7.00 rano do godz. 9.00 adorowała krucjata chłopców, od godz. 9.00 do godz. 13.00 same dziewczynki, od godz. 13.00 do godz. 20.00 na przemian, co pół godziny, dziewczęta i chłopcy. O godz. 14.30 rozpoczęła się

⁶⁵ AACz, sygn. KB 263, 3.

⁶⁶ AACz, sygn. KB 263, 4.

⁶⁷ AACz, sygn. KB 263, 4.

adoracja ogólna prowadzona przez prezeskę i prezesa, która trwała do godz. 16.00. We wtorek i środę adorację odbywały się w ten sam sposób, z tym wyjątkiem, że adoracje ogólne były prowadzone przez prezeskę i trwały godzinę. Mieliśmy adorować w Wielki Czwartek od godz. 8.00 do godz. 22.00. W Wielki Piątek tak samo, natomiast w Wielką Sobotę adorację rozpoczęliśmy od godz. 6.00, która trwała do Wielkiej Niedzieli do godz. 7.00 rano⁶⁸.

Podobną adorację eucharystyczną krucjata podejmowała podczas Triduum Paschalnego w czuwaniu modlitewnym przy Grobie Pańskim. Swoją obecność jej członkowie zaznaczali również w czasie procesji rezurekcyjnej, niosąc sztandar i proporce tej młodzieżowej grupy parafialnej⁶⁹. Natomiast w czwartki przed pierwszym piątkiem miesiąca młodzież brała udział w godzinnej adoracji Najświętszego Sakramentu⁷⁰.

Ważnym momentem w krucjacie była uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej. Stowarzyszenie brało udział w procesji eucharystycznej w dzień Bożego Ciała, jak i przez okres oktawy tej uroczystości. Wówczas zawsze noszono sztandar i proporce krucjaty⁷¹. W tym też czasie przyjmowano nowych kandydatów, o ile była bieżąca potrzeba. 6 czerwca 1948 r. do grona krucjaty przyjęto 7 dziewcząt i 2 chłopców, którzy mieli niebawem zasilić szeregi rycerek i rycerzy stowarzyszenia⁷².

Formacja religijna prowadzona przez moderatorów grupy wiązała się również z nauką podstaw języka łacińskiego, zwłaszcza dialogów wykorzystywanych w trakcie Mszy św. Na ogół Msze św. w tygodniu były recytowane i nie śpiewano podczas nich żadnych pieśni liturgicznych. Dzięki prowadzonej formacji liturgicznej, w październiku 1948 r., w tzw. soboty kapłańskie po raz pierwszy członkowie krucjaty prowadzili w trakcie Eucharystii śpiew pieśni w języku łacińskim⁷³.

Gorliwość niektórych członków krucjaty czasami daleka była od pożądanej. Pojawiały się pewne problemy z wypełnianiem obowiązków krucjatowych w części żeńskiej. Ksiądz moderator zaznaczał na spotkaniach formacyjnych, że jeżeli w takich przypadkach nie zauważy prawdziwego ducha pobożności oraz sumiennego udziału w comiesięcznej Godzinie Świętej, wówczas nie będzie tzw. przyjęcia na rycerki i apo-

⁶⁸ AACz, sygn. KB 264, 12-13.

⁶⁹ AACz, sygn. KB 263, 4.

⁷⁰ AACz, sygn. KB 263, 13.

⁷¹ AACz, sygn. KB 262, 22-23.

⁷² AACz, sygn. KB 263, 5.

⁷³ AACz, sygn. KB 263, 13.

stołki do krucjaty⁷⁴. Należy przypuszczać, że w celu zrehabilitowania pewnej oziębłości ze strony krucjaty żeńskiej w wypełnianiu swoich obowiązków, w miesiącu czerwcu dziewczęta ustroiły ołtarz Serca Pana Jezusa, o co dbały przez cały miesiąc, przeznaczając na ten cel ofiary zbierane pośród siebie⁷⁵.

4.1.2. Święta Bożego Narodzenia i Wielkanoc

Obok przeżyć typowo religijnych, największe święta katolickie: Boże Narodzenie i Wielkanoc obfitowały w wydarzenia o charakterze wspólnotowym dla członków krucjaty, a także ich rodzin. Spotkania młodych ludzi przy okazji tych świąt posiadały wyjątkowy charakter scalający miejscową młodzież, która rozwijała się w duchu wspólnoty ludzi świeckich, mających ten ideał jedności zaszczepiać w lokalnym środowisku. Przy okazji świąt Bożego Narodzenia organizowano „opłatek” oraz zabawę choinkową, natomiast z racji Wielkanocy odbywało się spotkanie nazywane potocznie „jajkiem”, ze względu na tradycję dzielenia się nim w te święta.

Ze względu na podział krucjaty na część męską i żeńską, rozdzielało między siebie poszczególne akcje w ciągu roku liturgicznego. W roku 1947 kruczata żeńska, co było zaplanowane na wcześniejszym zebraniu, zorganizowała spotkanie opłatkowe z okazji świąt Bożego Narodzenia. Dla podkreślenia jedności młodych ludzi z miejscowym duchowieństwem zaproszono na tę okoliczność proboszcza, ks. K. Gawlikowskiego, ks. W. Konieczkę oraz kruczatę męską. Dla zaznaczenia podniosłego charakteru tego wydarzenia dziewczęta przygotowały akademię wraz z zabawą taneczną oraz śpiewem kolęd przy choince. Ksiądz moderator wyjaśnił zgromadzonym sens łamania się opłatkiem, po czym przystąpiono do tego zwyczaju⁷⁶.

By móc takie spotkania organizować, należało zgromadzić odpowiednie fundusze, które pozwalały na przyrządzenie świątecznego poczęstunku. Z tą myślą kruczata żeńska zorganizowała loterię fantową 29 listopada 1948 r., z której dochód przeznaczono na organizację świątecznych spotkań. Podobną inicjatywę w późniejszym czasie podjęła również kruczata męska⁷⁷.

⁷⁴ AACz, sygn. KB 264, 7-8.

⁷⁵ AACz, sygn. KB 262, 22.

⁷⁶ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 6-7; KB 263, 3.

⁷⁷ AACz, sygn. KB 263, 14.

Również w roku następnym, 19 grudnia 1948 r., krucjata żeńska urządziła spotkanie opłatkowe. Pierwsza część spotkania była typowo artystyczna, a drugą część stanowił poczęstunek. Obok śpiewu kolęd przy tej okazji przypominano i wyjaśniano poszczególne zwyczaje świąteczne. Wśród gości byli: ks. K. Gawlikowski, klerycy krzepiccy – Wacław Chmielarski i Kazimierz Krzemiński, pani profesor Jadwiga Myszczyńska oraz krucjata męska. Zaplanowano, by w pierwszy dzień Bożego Narodzenia przy żłóbku Dzieciątka Jezus złożyć ofiary pieniężne zebrane w czasie Adwentu przez całą krucjatę⁷⁸. Również przy okazji tej zabawy zorganizowano loterię fantową, z której dochód wyniósł 3481 zł (z loterii fantowej 4930 zł, składki dobrowolne 455 zł, wydatki 9481 zł)⁷⁹.

Podobnie w listopadzie 1949 r. podjęto uchwałę co do zorganizowania świątecznego „opłatka”, ale prawdopodobnie do tego wydarzenia nie doszło z powodu zawieszenia działalności kruczaty w końcu tego roku⁸⁰.

W podobnej, podniosłej atmosferze przeżywano Święta Wielkanocne. Pierwsze takie spotkanie miało miejsce 30 marca 1948 r. Świętowano w obecności ks. K. Gawlikowskiego, ks. W. Konieczki oraz krzepickich kleryków, którzy przyjechali na okres świąteczny do domów rodzinnych⁸¹. Spotkanie odbyło się wyjątkowo nie w pomieszczeniach parafialnych, ale w budynku krzepickiego gimnazjum⁸².

Obchody świąteczne w roku następnym zaplanowano na dzień 18 kwietnia⁸³. Był to drugi dzień Świąt Wielkanocnych. Pierwsza część spotkania posiadała wymiar artystyczny, drugą stanowił poczęstunek, a trzecią zabawa taneczna. Za organizację tego świętowania odpowiedzialna była cała krzepicka krucjata⁸⁴. Tego dnia do kruczaty na poszczególne stopnie w hierarchii stowarzyszenia przyjęto również nowych kandydatów⁸⁵.

4.2. Wychowanie patriotyczne

Po zaznajomieniu z ogólną ideą ruchu można wyciągnąć wniosek, że kształcenie młodych ludzi w duchu pobożności eucharystycznej było

⁷⁸ AACz, sygn. KB 263, 15.

⁷⁹ AACz, sygn. KB 264, 10-11.

⁸⁰ AACz, sygn. KB 264, 21.

⁸¹ AACz, sygn. KB 263, 4.

⁸² AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 1-5.

⁸³ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 8-9.

⁸⁴ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 12-13.

⁸⁵ AACz, sygn. KB 262, 18-19.

stale ubogacane różnymi treściami oraz akcjami o charakterze społecznym. Pierwszą formą zaznajamiania młodych ludzi ze sprawą patriotyzmu były wydarzenia religijne, które angażowały w sposób celowy uczucia narodowościowe. Przejawem poczucia wolności osobistej, która była uciskana w okresie II wojny światowej, obok formacji religijnej były różne sposoby zaznajamiania z historią, kulturą regionalną i ogólnopolską, praktykowanie wielowiekowej tradycji pieszych pielgrzymek na Jasną Górę, kultywowanie zwyczajów bożonarodzeniowych i wielkanocnych, propagowanie czytelnictwa religijnego i historyczno-społecznego, a także żywe włączanie w obchody wydarzeń patronalnych związanych z Krucjatą Eucharystyczną.

Na uwagę zasługuje szczególny wpis w kronice krucjaty z 19 kwietnia 1949 r., który podkreśla szczególne zadanie tej organizacji, zarówno w Kościele, jak i w strukturach państwowych: „Kiedy doszliśmy już do stopnia Małych Apostołów, musimy pamiętać, że obowiązek pracy spoczywa na nas. Dzisiaj zwłaszcza, kiedy nad światem panuje pomruk. Krucjata jest tym ośrodkiem, gdzie pracujemy nad wyrobieniem stalowych charakterów. Krucjata jest organizacją nie polityczną, ale religijną. To „Króluj nam Chryste” jest hasłem naszego życia. Jeżeli ukochamy ten ideał Krucjaty, to będzie nas spotykać radość”⁸⁶.

Pewne wytyczne co do formacji patriotycznej w krucjacie pochodziły od zarządu diecezjalnego. O takim sposobie kształtowania młodych świadczy wydarzenie z 19 kwietnia 1949 r., kiedy dyrektor okręgowy krucjaty, ks. Stanisław Woźny, wraz z krzepickim zespołem uczył pieśni wojskowej „O mój rozmarynie rozwijaj się”⁸⁷.

4.2.1. Wycieczki regionalne

Krzepickie stowarzyszenie miało w zwyczaju odwiedzać oddziały krucjaty w sąsiednich parafiach. Spotkania takie obfitowały w wymianę wzajemnych spostrzeżeń i wzbogacały działalność religijną we własnych szeregach. W dniu 3 maja 1948 r. młodzież krzepicka udała się do parafii w Starokrzepicach, w której moderatorem tamtejszej krucjaty był ks. E. Stasiewicz, pełniący tę funkcję wcześniej w Krzepicach. Po wspólnym nabożeństwie majowym oba oddziały prowadziły dyskusję,

⁸⁶ AACz, sygn. KB 264, 13-14.

⁸⁷ Wytyczne krucjaty dozwalały na tworzenie w swoim kręgu poszczególnych sekcji, takich jak: sekcja różańcowa, sekcja misyjna, sekcja Aniołów Stróżów, sekcja wzajemnej pomocy, sekcja kólek ministrantów, Krucjata Dzieciństwa Jezusowego. Zob. J. Bok, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej*, 113-119.

po czym na pobliskim boisku rozegrały mecze piłki siatkowej i brały udział w zorganizowanych zabawach⁸⁸.

Kolejna regionalna wycieczka odbyła się 17 maja 1948 r., tym razem do Dankowa. W tamtejszej parafii oddziału krucjaty nie było. Wyjście miało charakter bardziej krajoznawczy. Zwiedzano ruiny zamku i murów obronnych. Proboszcz z Dankowa, ks. Jan Masalski, przybliżył historię kościoła i miejscowości. W szczególności omówił sprawę Potopu Szwedzkiego, który również nie ominął parafii dankowskiej. Podobnie jak w trakcie wycieczki do Starokrzepic, po zabawach i wspólnym zdjęciu powrócono pieszo do Krzepic⁸⁹.

Późniejszym wyjazdem była wycieczka do Zakopanego 6 lipca 1948 r. Po odprawionej Mszy św. w krzepickim kościele przez ks. W. Konieczkę, młodzież dojechała pociągiem do Częstochowy. Korzystając z okazji, że na pociąg do Zakopanego trzeba było oczekiwać dłuższy czas, zwiedzono tymczasową wystawę zoologiczną i fotoplastykon w Częstochowie. W godzinach popołudniowych grupa odjechała do Zakopanego. Do krzepickiej grupy dołączyła Sodalicja Mariańska działająca przy krzepickim gimnazjum oraz Krucjata Eucharystyczna ze Starokrzepic. Przesiadka do bezpośredniego pociągu do Zakopanego była w Krakowie. W Zakopanym wycieczka znalazła się wczesnym ranem dnia następnego. Po zakwaterowaniu w ośrodku wypoczynkowym, wszyscy brali udział we Mszy św. sprawowanej przez księdza opiekuna.

Czas w Zakopanym spędzono na pieszych wędrówkach górskich. Kolejką linową młodzież wjechała również na Kasprowy Wierch. Z tego szczytu grupa powędrowała nad Morskie Oko, w trakcie drogi podziwiając Wodogrzmoty Mickiewicza. Po powrocie z wędrówki młodzież zaznajomili się z okazjonalną etnograficzną wystawą tatrzańską. Następnego dnia po wysłuchaniu Mszy św. wycieczka przejechała pociągiem do Krakowa. Po zwiedzeniu zabytków miejskich, wieczorem w teatrze im. Juliusza Słowackiego grupa obejrzała spektakl autorstwa Cope de Vega pt. „Owce źródło”. Wycieczka nawiedziła również klasztor Sióstr Kanoniczek od Ducha Świętego przy ul. Szpitalnej. Kolejnego dnia w kościele św. Tomasza ksiądz moderator odprawił Mszę św. W tym dniu z wielką dokładnością grupa zwiedziła Wawel z tajemnicami katedry. Po południu wszyscy przejechali pociągiem do Wieliczki, w której obejrzano kopalnię soli. Pamiątką z tego wyjazdu były wykonane okazjonalne fotografie. Po powrocie na nocleg do Krakowa ostatnią atrakcją

⁸⁸ AACz, sygn. KB 263, 4.

⁸⁹ AACz, sygn. KB 263, 4-5.

była jazd. tramwajem po mieście. Następnie młodzież udała się w drogę powrotną do domu. Pociąg do stacji kolejowej w Krzepicach dotarł ok. godz. 24.00⁹⁰.

W dniu 22 maja 1949 r. młodzież udała się na wycieczkę do Zwierzyńca. Było to wyjście po części naukowe, które związane było z poznawaniem przyrody w tamtejszym parku krajobrazowym. Tajniki miejscowej przyrody przedstawiał leśniczy, pan Dobrostański. Po części poglądowej zaproszono rodzinę leśniczego do udziału w zabawach na świeżym powietrzu. Następnie pieszo udano się do pobliskiej kapliczki w Janikach, gdzie ksiądz opiekun odprawił nabożeństwo majowe. Do Krzepic młodzież wróciła zamówionymi samochodami o godz. 21.30⁹¹.

Ostatnią zorganizowaną wycieczką regionalną było wyjście 17 lipca 1949 r. do Zajączek. Opiekę nad wędrującymi sprawował ks. T. Szwarzgryk. W trakcie marszu śpiewano pieśni patriotyczne. W Zajączkach natomiast, w tamtejszym kościele, grupa odśpiewała Nieszpory eucharystyczne. Następnie wszyscy spacerowali po lesie i na zakończenie wzięli udział w okolicznościowej zabawie, po których powrócono do Krzepic⁹².

4.2.2. Pielgrzymki na Jasną Górę

Tradycja pieszych pielgrzymek na Jasną Górę w krzepickiej parafii sięga połowy XIX w. Krucjata Eucharystyczna w czasie swojej działalności zawsze brała w niej czynny udział. Młodzi ludzie uważali ją za pewną formę manifestowania swojej religijności przez prezentowanie sztandaru krucjaty przed lokalną ludnością.

Na szczególną uwagę zasługuje jednak pielgrzymka krucjat eucharystycznych z diecezji częstochowskiej na Jasną Górę 28 czerwca na 1948 r. Krzepicką parafię reprezentowało 170 młodych ludzi. Uroczystości rozpoczęły się na placu przed katedrą Świętej Rodziny w Częstochowie. Stamtąd wszystkie grupy parafialne, uformowane po cztery osoby w rzędzie, przemaszerowały pod szczyt jasnogórski. Msza św. sprawowana była w bazylice jasnogórskiej pod przewodnictwem bp. Teodora Kubiny. Kazanie okolicznościowe wygłosił sekretarz okręgu częstochowskiego Krucjaty Eucharystycznej, ks. Stanisław Woźny. Treść kazania była nader historyczna, ukazująca skarb wiary chrześcijańskiej w Polsce, którą członkowie stowarzyszenia obecnie musieli odważnie

⁹⁰ AACz, sygn. KB 263, 8.

⁹¹ AACz, sygn. KB 262, 22.

⁹² AACz, sygn. KB 262, 28.

bronić przed szerzącymi się poglądami komunistycznymi. W godzinach popołudniowych wszyscy członkowie krucjaty w specjalnym akcie religijnym oddali się pod opiekę Matki Bożej⁹³.

Parafialne piesze pielgrzymki z udziałem krucjaty, o których wspomina kronika, miały miejsce dwa razy: 28 sierpnia 1948 r. i 27 sierpnia 1949 r. Przedstawiciele krucjaty nieśli przez całą drogę swój sztandar oraz dwa proporce⁹⁴. W 1949 r. po dotarciu grupy pielgrzymkowej do Częstochowy ks. T. Szwagrzyk zabrał młodzież do fotoplastykonu, w którym wyświetlono film dokumentalny pt. „Normandia”, przybliżający fakty związane z II wojną światową⁹⁵.

4.2.3. Działalność artystyczna i święta patronalne

Kolejną metodą formacyjną, obok wycieczek i pielgrzymek, były wyjazdy do częstochowskiego teatru na spektakle o tematyce religijnej i społecznej. Mimo skromnych środków posiadanych przez krzepickich duszpasterzy, udało się zarówno wyjechać do teatru, jak i własnymi siłami wystawić sztukę artystyczną przez młodzież z krzepickiej krucjaty.

W roku 1947 odbył się wyjazd do częstochowskiego teatru na sztukę pt. „Brat Albert”⁹⁶. Ks. W. Konieczka widząc zacięcie artystyczne wśród młodzieży parafialnej, starał się wykorzystywać ją przy różnych okazjach. Jedną z nich była coroczna uroczystość patronalna krucjaty, która przypadała w niedzielę Chrystusa Króla. Dopelnieniem świętowania był wystawiony w godzinach popołudniowych dla mieszkańców Krzepic i okolicy spektakl pt. „Błogosławieni miłosierni”. Odbiór społeczny tego wydarzenia był bardzo pozytywny. Ofiary zebrane od widzów przekazano na potrzeby charytatywne *Caritas*. W Wielkim Poście 1948 r. członkowie krucjaty wystawili ponadto spektakl pt. „Zwycięstwo Prawdy”⁹⁷. Na tym wydarzeniu zakończono działalność artystyczną miejscowej młodzieży skupionej w krucjacie ze względu na zawieszenie działalności publicznej grupy.

Krucjata Eucharystyczna w ciągu roku kilkakrotnie obchodziła swoje święto. Szczególnym kultem darzono św. Barbarę, św. Brygidę i św. Stanisława Kostkę⁹⁸. Dorocznym świętem patronalnym krucja-

⁹³ AACz, sygn. KB 263, 7.

⁹⁴ AACz, sygn. KB 263, 11.

⁹⁵ AACz, sygn. KB 264, 17-18.

⁹⁶ AACz, sygn. KB 263, 2.

⁹⁷ AACz, sygn. KB 263, 3.

⁹⁸ J. Bok, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej*, 141-142.

ty była niedziela Chrystusa Króla. Ten dzień uroczyście świętowano w 1948 r. Po udziale we Mszy św., podczas której krucjata prezentowała swój sztandar i proporce oraz prowadziła śpiewy pieśni łacińskich, odnowiono akt oddania krucjaty pod opiekę Jezusa Chrystusa. W godzinach popołudniowych odbyła się adoracja Najświętszego Sakramentu w formie wynagradzającej za grzechy ludzkości⁹⁹.

Szczególnym nabożeństwem darzono św. Stanisława Kostkę. Liturgiczne wspomnienie tego świętego przypadało 13 listopada. Krzepicka krucjata obrała sobie tego Świętego za patrona. W roku 1948 obchody przełożono jednak na dzień 14 listopada z tej racji, że w tym dniu była niedziela. Opiekun grupy postulował jednak, aby 13 listopada i tak wszyscy przystąpili do Komunii św. W niedzielę, 14 listopada, o godz. 9.00 odprawiono Mszę św. z prośbą o błogosławieństwo dla członków stowarzyszenia. Popołudnie w tym dniu upłynęło na akademii ku czci Patrona¹⁰⁰.

Osobno starano się podkreślić kolejne rocznice formalnego powołania krucjaty w Krzepicach. 9 sierpnia 1948 r. podjęto po raz pierwszy dyskusję w gronie zarządu krucjaty o ewentualnym obchodzie rocznicy powstania grupy¹⁰¹. Podniosła, pierwsza rocznica powołania krzepickiej krucjaty przypadła 21 sierpnia 1948 r. Z racji, że wówczas ksiądz opiekun był na prywatnym wyjeździe, a ponadto wielu członków krucjaty wyjechało na wakacje, obchody te przeniesiono na dzień 19 września 1948 r. Tego dnia o godz. 9.00 w kościele parafialnym odprawiono Mszę św. dziękczynną, w czasie której wszyscy uczestnicy przystąpili do Komunii św. Wieczorem, w sali straży pożarnej, urządzono poczęstunek, na który zaproszono księdza dziekana K. Gawlikowskiego, kleryków krzepickich oraz rodziców członków krucjaty. Spotkanie rozpoczął przemówieniem ks. W. Konieczka, który przypomniał cel istnienia krucjaty w parafii, jakim było uświadczenie religijne i patriotyczne. Następnym punktem programu była deklamacja wierszy, śpiew pieśni religijnych i patriotycznych oraz pokaz tańców, w tym polskiego mazura¹⁰².

Formą zjednoczenia krucjaty z życiem parafii był jej udział w odpuscie parafialnym ku czci św. Jakuba Apostoła. Chcąc zainteresować parafian istnieniem oddziału krucjaty w Krzepicach, na zebraniu zarządu 20 lipca 1948 r. ks. W. Konieczka nakreślił przebieg odpustu para-

⁹⁹ AACz, sygn. KB 263, 13-14.

¹⁰⁰ AACz, sygn. KB 263, 14; KB 264, 9-10.

¹⁰¹ AACz, sygn. KB 264, 7-8.

¹⁰² AACz, sygn. KB 263, 12.

fialnego. Zastęp krucjaty w dniu odpustu uczestniczył w tym obchodzie poprzez udział w Eucharystii i procesji wraz z niesieniem sztandaru i proporców krucjaty. Wieczorem młodzież z krucjaty prowadziła loterię fantową, z której dochód miał zasilić zbiórkę pieniędzy na dofinansowanie zakupu dzwonu. Na zebraniu 20 lipca omówiono również scenariusz występu artystycznego z racji pierwszej rocznicy istnienia krucjaty w parafii, która przypadała 21 sierpnia 1948 r.¹⁰³.

4.2.4. Czytelnictwo

Bardzo wyraźny trend akcentujący samouświadomienie religijne i patriotyczne członków krucjaty przejawiał się w popularyzowaniu czytelnictwa. Po zawierusze wojennej, jesienią 1946 r. udało się ponownie reaktywować bibliotekę krucjaty. Sprzed wojny zachowało się sporo książek, których po zinwentaryzowaniu naliczono 128 egzemplarzy. Od 1947 r. systematycznie dokupywano nowe pozycje do księgozbioru¹⁰⁴.

Wprawdzie inicjatorem biblioteki krucjaty był ks. T. Kopeć, to dopiero w czasie opieki nad krucjataą ks. W. Konieczki można mówić o zdecydowanym poszerzeniu się miejscowego zasobu nowych tytułów wydawniczych. Zebranie, które podjęło sprawę biblioteki, odbyło się 2 maja 1947 r. Ksiądz opiekun zakupił wówczas cztery egzemplarze czasopisma pt. „Biblioteka Eucharystyczna”, które odtąd stanowiło podstawę do prowadzenia spotkań formacyjnych przez prezesów i prezeski miejscowej krucjaty¹⁰⁵.

Na początku 1949 r. zastępowi otrzymali natomiast książeczki i czytanki pt. „Płomienny zapał”¹⁰⁶. Dla pogłębienia pobożności eucharystycznej niebawem moderator krucjaty dokupił tzw. „Skarbczyki Duchowe”, które były typowymi modlitewnikami dla młodych ludzi¹⁰⁷.

Osoby korzystające z zasobu bibliotecznego zostawiały dobrowolne ofiary pieniężne za wypożyczone pozycje. Dzięki temu biblioteka mogła zakupić nowe egzemplarze książkowe i czasopisma. Pierwsze rozliczenie finansowe z działalności bibliotecznego sporządzono 29 kwietnia 1949 r. Krucjata dziewcząt uzyskała 10 155 zł, a rozchód wyniósł 4636 zł. Krucjata chłopców uzyskała dochód w kwocie 10 265 zł, rozchód natomiast wyniósł 5111 zł. Ogólny dochód wyniósł 23 105 zł, rozchód

¹⁰³ AACz, sygn. KB 264, 6.

¹⁰⁴ AACz, sygn. KB 262, 3-4.

¹⁰⁵ AACz, sygn. KB 264, 3.

¹⁰⁶ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 6-7.

¹⁰⁷ AACz, sygn. KB 264, Luźne kartki, będące dodatkiem do protokołów, 5.

natomiast 40 040 zł. Wspólna kasa krucjaty uzyskała dochód w kwocie 15 748 zł, rozchód 11 003 zł¹⁰⁸. Rosnące zainteresowanie czytelnictwem, nie tylko wśród członków krucjaty, dało impuls do założenia kiosku z książkami. Udało się taki zorganizować i był on prowadzony przez krucjatę dziewcząt¹⁰⁹. Działalność kiosku, podobnie jak i całej krucjaty, zawieszono 4 listopada 1949 r. Ostatnią decyzją, którą ks. T. Szwagrzyk wraz z zarządem krucjaty w tym dniu podjął w sprawie czytelnictwa, była sprawa zmniejszenia prenumeraty gazety „Niedziela”¹¹⁰.

Na marginesie kroniki dopisano 19 lipca 1957 r., że sprawą zamkniętej biblioteki zainteresował się miejscowy alumn Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Krakowie – Franciszek Dyluś. Wykazując żywe zainteresowanie krzepickim księgozbiorem, dokonał jego przeglądu i uporządkowania¹¹¹.

Zakończenie

Idea formacyjna Krucjaty Eucharystycznej w parafii św. Jakuba Apostoła w Krzepicach znalazła solidne fundamenty swojego rozwoju w zakresie religijnym i patriotycznym w omawianym okresie. Podwaliny teologiczne pod formację religijno-patriotyczną dali miejscowi kapłani – proboszczowie i wikariusze. Dzięki ich zaangażowaniu, zarówno w okresie międzywojennym, jak i w trakcie konspiracyjnej działalności w czasie wojny, aż do jej rozwiązania w listopadzie 1949 r. na mocy przepisów rządowych, krzepicka młodzież zaznała solidnej, katolickiej formacji prowadzonej przez księży cechujących się umiłowaniem Boga i Ojczyzny. Adaptacja metod aktywizacji młodych osób, na wzór zrzeszeń świeckich (skauting), przyniosła wymierne skutki, czego przykładem był liczny udział młodzieży w grupie religijnej, a także widoczne poczucie współodpowiedzialności międzyludzkiej, co być może wielu z nich pozwoliło zachować żywą wiarę w czasie mrocznego okresu bezbożnego komunizmu, który również dotknął krzepicki oddział Krucjaty Eucharystycznej. Wartością nadrzędną zdaje się być związanie młodych ludzi z miejscową parafią i poczucie współodpowiedzialności za nią¹¹².

¹⁰⁸ AACz, sygn. KB 264, 15.

¹⁰⁹ AACz, sygn. KB 264, 16.

¹¹⁰ AACz, sygn. KB 264, 21.

¹¹¹ AACz, sygn. KB 264, 22.

¹¹² Przykładem serdecznej więzi krucjaty z parafią była zbiórka pieniężna wśród członków krucjaty w kwocie 4 000 zł na ufundowanie nowych dzwonów do kościoła w miejsce zabranych przez Niemców w czasie wojny. Zob. AACz, sygn. KB 263, 11.

Patriotic – Religious Education in the Eucharistic Crusade in Krzepice Parish in 1933-1949

Summary

The Eucharistic Crusade was founded in France in 1916. It quickly reached the Polish society and the church. The parish in Krzepice is an example of this. In this parish, in 1933 the crusade was established by the priest Władysław Karlik.

The Eucharistic Crusade worked without interruption until the outbreak of World War II. During the war its activity was suspended. It was reactivated by priest Władysław Konieczko in 1946. In 1949 the communist authorities dissolved activity of all non-governmental organisations.

Formation in the Eucharistic Crusade included people between 7 and 15 years old. The first aim was Eucharistic formation and the second was patriotic education.

In the parish in Krzepice these two formations were compatible. Eucharistic formation was depended by frequent confessions, participation in Latin Masses, Vespers and by participation in so-called priesthood Saturdays. Patriotic education included regional and sightseeing tours, reading, participation in theatre and film productions and through pilgrimages with the flag of the crusade.

The unification of over 200 young people around the important issue of religious and patriotic education was a positive effect of the Eucharistic Crusade in Krzepice . Unfortunately the period of the communist regime limited this trend.

In the 1990s the new religious groups in the parish were reactivated. However, the idea of the Eucharistic Crusade has not returned.

Słowa kluczowe: parafia, Krucjata Eucharystyczna, kapłan, pobożność, patriotyzm.

Keywords: parish, priest, Eucharistic Crusade, godliness, patriotism.

Bibliografia

I. Źródła

1. Archiwalne

ARCHIWUM ARCHIDIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ IM. KS. WALENTEGO PATYKIEWICZA
W CZĘSTOCHOWIE
sygn. AP 42; AP 246, KB 102; KB 262-264.

ARCHIWUM KURII METROPOLITALNEJ W CZĘSTOCHOWIE
sygn. 133/164.

ARCHIWUM PARAFII W KRZEPICACH

sygn. brak Cruciata Eucharistica seu apostolatu orationis puerorum ac puellarum.
Foederatio precum una cum Sanctissimo Corde Jesu. Diploma pro director locali.
sygn. brak Kosztorys na odbudowę spalonej wieży przy kościele parafialnym
w Krzepicach.
sygn. brak Pismo bpa T. Kubiny do ks. Z. Zawadzkiego z 14 stycznia 1932 r.
sygn. brak Kronika parafii Krzepice.
sygn. brak Pismo bpa T. Kubiny do ks. K. Gawlikowskiego z dn. 4 maja 1946 r.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W CZĘSTOCHOWIE
sygn. 5/64.

2. Drukowane

Bok J., *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej czyli Rycerstwa Jezusowego*, Kraków 1933.

Katalog Archidiecezji częstochowskiej 2011, red. P. Wolnicki i in., Częstochowa 2012.
Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej na rok 1939, Częstochowa 1939.

Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego w Polsce. Rok pierwszy 1937, opr. M. Pirożyński – S. Szczęch, Lublin, 1938.

II. Opracowania

- Chmielarski W., *Krzepicki brat Albert. Ks. Prałat Edward Stasiewicz (1914-2004)*, Krzepice 2010.
- Cieśla R., *Blask dawnych Krzepic*, Krzepice 2007.
- Górski K., *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków 1986.
- Kostrzewski P., *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, Częstochowa 2013.
- Matras T., *Śp. Ks. bp Tadeusz Szwagrzyk (1923-1992)*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 46 (1993) 2, 104-108.
- Mikołajczyk M., *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000.
- Raina P., *Kościół w PRL. Dokumenty*, t. 1, Poznań 1994.
- Rak R., *Krucjaty*, EK 9, 1375.
- Związek J., *Stowarzyszenia religijno-społeczne w diecezji częstochowskiej*, w: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, 293-313.

III. Netografia

- http://www.archiwum.muzeumsaturn.czeladz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=332&Itemid=106, [12.12.2018].